

**Toespraak van Jurgen De Pillecyn
docent en componist**

**ter gelegenheid van de uitreiking van
een Gulden Spoor voor Culturele Uitstraling aan Will Tura
op de feestzitting in Gent op 29 juni 2019**

**Een organisatie van de Beweging Vlaanderen-Europa vzw in het kader van Vlaanderen Feest!
in samenwerking met de stad Gent**

Geachte Hoogwaardigheidsbekleders,
Dames en Heren,

Er zijn wel gemakkelijker vragen te bedenken dan die naar aard en eigenheid van wat men Vlaamse muziek noemt. Jacques Brel antwoordde daar in een interview op dat dat een mysterie is en dat niemand, behalve de Vlamingen, daar op kunnen antwoorden. Waar en hoe moet je beginnen ? Geografisch ? Dan moet je over grenzen praten, maar die van en rond Vlaanderen zijn historisch gezien zo rekbaar als de in- en uitklappende balgen van een harmonika dat je er riskeert draaierig van te worden. Er zijn tijden geweest dat wat we nu Fransen, Walen en Nederlanders noemen ook Vlamingen waren en dan hebben we het nog niet eens over zg. 'authentieke' of 'ingeweken' Vlamingen. De taal dan als criterium ? In muziek heb je geen taalbarrière, en de kopbrekers die literatuurhistorici hebben als ze zich afvragen of Verhaeren en Maeterlinck nu wel tot de Vlaamse literatuurgeschiedenis dan wel tot de Franstalige dienen gerekend te worden blijven musici bespaard. Wel kan en moet je zeggen dat taal één van de speerpunten was in het réveil van de Vlaamse muziek vanaf de tweede helft van de negentiende eeuw maar met dit criterium vat je slechts een beperkt segment van wat muziek in Vlaanderen is. Laat ons dan even kijken of er soms typischer kentrekken, recurrente Vlaamse eigenschappen te vinden zouden zijn in onze kunst doorheen de eeuwen.

Vaak stuit je dan op dooddoeners zoals ' een combinatie van diepe mystiek met wellustige zinnelijkheid' en sito presto worden er dan Rubens en Breughel bijgehaald. Of ook wel : 'volks, exuberant', de Hollanders zeggen maar wat graag 'leutig'. Ook hier typeer je slechts tijdelijke appreciaties en ingesteldheden en blijf je op je honger zitten als je naar iets duurzamere karaktertrekken zoekt. Cultuur is trouwens geen homogeen roerloos verschijnsel en kunst is ook geen reisgids. Om deze redenen zou ik de initiële vraag dan ook willen ombuigen naar wat we kunnen leren en onthouden van ons muzikaal verleden. Ik stel dan voor om in deze optiek kort, met zevenmijlslaarzen aan, te beginnen bij het prille ontluiken van muziek in onze streken.

De oudst bewaard gebleven sporen van muziek in Vlaanderen treffen we in de volksliederen aan. Veel van onze vroege liedkunst is gelukkig te boek of beter ter manuscript gesteld. Een van de meest prestigieuze bronnen is wel de Brugse Gruuthuse -verzameling, waar tal van oude en poëtische liederen in werden opgetekend en die ons een goede inkijk geven in de gevoelswereld van de Vlaamstalige stedeling anno 1400. Inderdaad Vlaamstalig, want de liederen zijn in het Nederlands opgetekend en ik zeg ook stedeling omdat de nogal

elitaire kunst van de vroege middeleeuwen ons minder bekend is en misschien ook ons ding niet was.

Muziek op tekst van hertog Jan I van Brabant (die van 'harbalorifa') is niet bewaard, ook niet die van onze eerste 'bard' Hendrik Van Veldeke. Ik lees en hoor in dat Gruuthuse-manuscript, en trouwens ook in andere zoals het Hulthem-manuscript of in de latere Souterliedekens muziek en tekst die het hele gamma van emoties bespelen en ons ook nu na zoveel eeuwen nog midden in de roos kunnen raken., alsof ze, op de taal na dan, gisteren geschreven werden.

Ik lees : *“noch weet ik een schoon ioffrau fyn, sy is gheprent in herte mijn, sy doet my treuren en lijden groot, troost sy my niet so ben ick doot”*, en in mijn achterhoofd hoor ik een deuntje uit de fifties: *“dear Carol, if you don't love me I will surely die.”*

Ik lees : *“ghequetst ben ik van binnen”* maar ik hoor *“het zit van binnen”*.

Ook nog : *“mi es so wee”* , even meende ik te lezen YMCA, *“mi es so wee”* , het doet me zo pijn. Of *“ick ben so sieck so cranck”* en u wilt me wel geloven als ik u zeg dat ik heel wat tijd gespenseerd heb met te zoeken of er ook geen lied zou beginnen met *“ick ben soo alleene sonder jou”*, maar dat heb ik voorlopig nog niet gevonden.

Kent u *“ik zag Cecilia komen”* nog ? Deze prachtige, melancholische melodie werd niet alleen in Vlaanderen maar ook in Bohemen (Smetana) gezongen en je vindt ze zelfs nog in de hatikva terug. Er is ook het bekende Egidiuslied met een zo sobere melodie dat de excessen van de subjectieve stemming in een universeel treuren worden omgebogen. Ook meer levenslustige, provocerende toonaarden worden ingezet.

In een oud Vlaams maaierslied gaat het als volgt: *“Kyrie eleis, kyrie eleis, als de boerin de wafels bakt houdt de duivel de keis, kyrie eleis”*.

Florimond Van Duyse, de Gentse magistraat en musicoloog typeert deze eerste muziek als *“eenvoudig maar oprecht en innig”*. In al hun intimiteit vertelt deze muziek ons meer over ons dan wat wij over hen menen te weten. *“Plus est en vous”* stond er ook aan het begin van het Gruuthuse-handschrift en ja, ook trotse hemelbestormers waren het. Kijkt u maar even links en rechts als u buiten gaat, belfort, kathedraal, stadhuis, torens en klokken zijn unieke symbolen van het middeleeuws gevoel van zelfrespect en waardigheid. Ze staan er nog, en het is te hopen dat toekomstige generaties hun metaforische waarde nog kunnen ontcijferen.

Ik hoef u zeker niet te wijzen op de meest magnifieke periode in onze Vlaamse muziekgeschiedenis, die van onze Vlaamse polyfonisten, die meer dan 2 eeuwen lang het begrip Vlaanderen tot aan de uiteinden van de toenmalige bekende wereld brachten, ook over de oceaan. Onze Franstalige landgenoten en zuiderburen spreken van *“la polyphonie franco-flamande”* en rekening houdend met wat ik zonet over onze rekbare grenzen zei, ook terecht. Ockeghems muziek veroverde Frankrijk en Spanje, men zong Hendrik Isaaks muziek in Ferrara, Rome, Wenen, Innsbruck en Venetië lang een halve eeuw plat aan de voeten van Adriaan Willaert uit Roeselare en Cipriaan de Rore uit Ronse. De Gentenaar Petrus Maes werkte in Augsburg en Wenen en stond in nauw contact met Maria Van Hongarije, om nog maar te zwijgen van Josquin des Prez of Orlandus Lassus die het hele continent, Engeland inclusief, muzikaal deden zwijmelen. Alleen al de afkomst uit Vlaanderen was een aanbeveling wereldwijd, en het begrip *“Fiamminghi”* was synoniem voor absolute

topkwaliteit.

De niet-Vlaamse musici uit die tijd zaten er maar wat mee verveeld, ene velen die van elders kwamen en ook nog wat schaars overgebleven graantjes widen meepikken speelden vals en stamelden in Rome of Mantua dat ze ook 'van ginder boven' kwamen. Wat onthouden we van deze honderden, ja duizenden Vlamingen die Vlaanderen voor altijd op de muzikale wereldkaart gezet hebben? Internationale ambitie kweek je niet door thuis te blijven en zich af te schermen. De enorme flexibiliteit en openheid van deze componisten heeft de Europese cultuur een ongeziene injectie gegeven die nog zeer lang zou nawerken. De Italiaanse muziek, en zelfs Bach, zijn ondenkbaar zonder hun erfenis. De meeste van hen leefden ook buiten de grenzen en componeerden op Franse, Duitse, Italiaanse, Spaanse en Latijnse teksten, en ook in het Nederlands, ondanks het beperkte afzetgebied. Maar de bakermat van dit magistraal talent lag wel hier, in de kathedraalscholen - en koren waar deze musici werden opgeleid. Impresario's zakten uit heel Europa af om hier zangers te recrutereren. Investeren in kwaliteit rendeert het hoogst en men had ook begrepen dat kwaliteit vaak in kwantiteit uitwaaiert en niet omgekeerd. Een doordenkertje voor ons (kunst)onderwijs. Naast een culturele injectie betekende deze muziek ook een economische boost, zowel voor Vlaanderen als voor het buitenlandse werkterrein. Bij onderhandelingen tussen de Italiaanse, Duitse of Franse vorsten over de 'aankoop' van Vlaamse musici speelden deze laatste het hard. Bewust van hun marktwaarde schroomden ze zich niet om hun salarissen ferm de hoogte in te jagen. Wij zijn niet op onze kop gevallen. Jammer dat dit nu enkel nog bij voetballers vastgesteld wordt. Er is nog iets dat treft bij deze Renaissance-musici: hun zorg en interesse voor de volksliederen waar ik het over had. Veel van deze melodieën zijn door hen als basis voor een nieuwe compositie gebruikt, en zo kom je soms tot merkwaardige combinaties. Een vers gecomponeerde mis waar de tenor stiekem de melodie van het lied 'mijn lief heeft bruin ogen' staat te zingen. Zorg voor erfgoed, en respect voor wat voorgangers nagelaten hebben.

Maar met nalatenschap kun je ook onverantwoord omspringen. Het Gruuthuse-manscript werd een tiental jaar geleden na 600 jaar aanwezigheid in Vlaamse handen aan de meest biedende naar het buitenland versast (Nederland). De grofste schending echter van cultuur en kunst evenwel blijven onveranderlijk geweld en oorlog. De 17de en 18de eeuw slaan ongenadig hard toe in Vlaanderen. Byzantijnse discussies over God en geloof, altijd de schaamlap voor territoriale machtswellust, sleuren onze gewesten regelrecht de dieperik in. Voor vele eeuwen. Met de scheur tussen Zuid en Noord en de sluiting van de Schelde droogde niet alleen de economie maar ook het geestesleven op. Wanneer de laatste polyfonist sterft, is het muzikaal leven hier al verdord. Maar toch, in perioden waar de zon van de cultuur zeer laag komt te staan (Kraus), is er hier en daar toch nog wat licht. Er zijn enkele uitblinkers, geïsoleerd, Vlaamse koppen, Willem de Fesch, Pieter Van Malderen, de zangkapel van de Sint-Baafs in Gent. En wanneer investeren in de geest niet meer zo goed gaat, rest er ons nog hout vasthouden. De tering naar de nering zetten. In die muzikaal eerder donkere tijden bloeit de instrumentenbouw bij ons op, en ook de muziekdruk (Plantijn). Frans Grootjans (minister) zei ooit dat de Vlaming zich graag vasthoudt aan een steen. De spreekwoordelijke baksteen in de maag. Torens bouwden we ermee, belforten, kerken, waar we beiaarden in hangen, klank op hoog niveau. Heel Europa kwam er naar kijken, zo ook de Engelse kunsttoerist en schrijver Charles Burney die in 1772 de Gentse beiaard bezocht en er in zijn boek 'The present state of music in Germany, the Netherlands ....' over berichtte.

Enkele jaren voorheen was ook al het familie-ondernemen Mozart op de Kouter neergestreken en zat de jongste van het gezin al tussen de klokken van het belfort wanneer pa Mozart nog op de trappen hijgde. Ik weet niet of ze ook oog hadden voor de lamentabele levensomstandigheden van de gewone Gentenaar. Het Vlaams cultureel leven was toen al diep onder nul gezonken, en dat terwijl in het Noorden het Nederlands een cultuurtaal werd. Bij ons sprak de rijke burgerij en adel Frans. Wellicht is het daarom dat de Voorzienigheid ons van één van de grootste muzikale genieën van alle tijden beroofde. Ik heb het hier over de fameuze 'Van'. Ja 'Van' en niet 'Von' want opa Beethoven was een rasechte Vlaming en je wil de krachttermen niet kennen die zijn kleinzoon in de mond nam wanneer hij weer eens 'Von' genoemd werd. Misschien wel onze vermaarde Vlaamse krachttermen. Tot voor de Tweede Wereldoorlog zei de stationschef van Roubaix of Rijsel wanneer de Vlaamse arbeiders om den brode zuidwaarts afzakten: “*Voilà, les godverdoem sont là*”.

Voor wie nog mocht twifelen aan de Vlaamse roots van Beethoven, die luistere eens naar de finale van de 7de symfonie. Romain Rolland, de bekende Franse schrijver, hoort hier de stem van Vlaanderen: nukkig, uitbundig, koppig, niet toegevend.

Het is dan ook een klein wonder dat in hoogst ongunstige omstandigheden rond midden van de 19de eeuw er een figuur opstaat die als een deus ex machina Vlaanderen uit een diepe lethargie wakker schudt. Peter Benoit luidt het muzikale réveil in en zijn leerlingen hebben trots onvoorstelbare moeilijkheden Vlaanderen weer stem gegeven.

Laat ons niet vergeten : zij kwamen van nergens. Benoit had bijna alles in Frankrijk moeten leren en tot ca. 1860 noemde hij zich nog Pierre. Ook in zijn muziek, die op Frans-Duitse leest geschoeid is, heeft hij slechts langzaam een meer 'Vlaams' idioom gevonden. Het getuigt van enorme moed en ideaal dat hij een potentiële internationale carrière naar Vlaams engagement heeft omgebogen. Het is hem niet in dank afgenomen. Pas twee jaar voor zijn dood kon hij zijn droom, een Vlaams conservatorium, werkelijkheid zien worden.

Voor deze verwezenlijking had hij rugwind gekregen van grote namen zoals de Hongaar Franz Liszt en nb ook de Franse componist Charles Gounod. Deze schreef hem: “*In een Vlaams conservatorium moet Nederlands gesproken worden en geen Frans*”.

Ondertussen wordt Engels de lingua franca aan onze hogescholen en universiteiten.

Opportun, wellicht. Maar je hoeft geen oikofob à la Baudet te zijn om aan te voelen dat er iets schort, dat er een kiezeltje in de schoen zit, en kiezeltjes zijn kleine steentjes met vervelende werking. Je stapt er minder goed mee, en wat is cultuur anders dan bewegen, op je stappen verdergaan.

Naast Benoit is er een schare aan componisten die Vlaanderen weer leren zingen.

Omdat het middeleeuws en renaissancistisch erfgoed haast totaal in vergetelheid was geraakt, was er nood aan nieuwe Vlaamse muziek, en zo ontstond een groot repertorium aan liederen op Nederlandse tekst die wij vaak foutief als 'oude' Vlaamse muziek interpreteren.

De liederen van Emiel Hullebroeck, Renaat Veremans, Jef Tinel, Armand Preud'homme, Gaston Feremans en vele anderen zijn feitelijk nog piepjong als je hen op de weegschaal van de muziekgeschiedenis legt. Het lied is een machtig medium om mensen over de grenzen van gezindheid bijeen te brengen. De liederavonden van Davidsfonds, Willemfonds e.a. met onder meer Willem De Meyer brachten weer wat licht in vele huisgezinnen.

Op een ander niveau streden componisten als Meulemans, De Boeck, Mortelmans er om om de Vlaamse eer op het concertpodium te verdedigen met muziek die stevig in de

klassieke traditie geworteld toch oog en oor had voor vernieuwing. Ook zij hadden het niet onder de markt. Meulemans werd duchtig op het NIR gepest en De Boeck mocht geen directeur worden van het Brussels conservatorium want niet Franstalig. Wat onthouden we van deze nogal heroïsche etappe uit de Vlaamse muziekgeschiedenis? Ten eerste denk ik aan het devies van Zeeland: “*luctor et emergo*”. Ook als je met de poten in de modder zit, kun je nog grootse dingen realiseren. Dat denk ik telkens ik Benoits lied 'Dan zal de beiaard spelen' om de paar uur vanaf het beiaardje op het dak van het Parlement te Brussel hoor kleppen. Het is alsof ik dan nadien Benoit altijd hoor grijnslachen.

Ten tweede, dat een Vlaams, Nederlandstalig muzikaal cultuurleven niet alleen mogelijk, maar ook nodig is indien je mensen duurzaam wil verbinden. Het is geen schande om zich daarvoor in te zetten, (en ik meen dat de laureaat van de cultuurprijs van vandaag met zijn mooie, in verzorgd en helder Nederlands opgestelde liedjes dat op een schitterende wijze bewijst.) Ten derde, dat het eveneens geen blaam is om de blik ook naar buiten te richten. Willaert, Ockeghem, Benoit, Hullebroeck, Van Hoof en zo vele anderen hebben zich nooit zelfgenoegzaam in een particuliere kunststroom opgesloten. Hun muziek is naast Vlaams ook werelderfgoed omdat ze het beste van zichzelf symbiotisch verwerkt met wat de wereld te bieden heeft. De afwezigheid van deze muziek op concertpodium, in de media, op radio is evenwel schrijnend, blasfemisch haast. Zijn we zo hoog op onze tenen gaan staan dat we er over kijken? Het is bon ton geworden om meesmuilend te doen als men het over Vlaamse muziek heeft.

Dames en heren, er is een akelige Latijnse spreuk die ik niet graag aanhaal, maar ik zeg ze toch maar. “*Frisia non cantat*”, waar Frisia voor Friesland staat en metonymisch voor het hele Noorden, Vlaanderen inclusief. De Noorderling zingt niet, de Zuiderling wél. Wij kunnen misschien wel schilderen maar de anderen musiceren veel beter. Ik denk dat het een Vlaming moet geweest zijn die deze spreuk bedacht. Misschien is het omdat het weer zo druilerig bij ons is en we zo weinig zon hebben dat we van onze schaduw schrikken. Met die steen waar Grootjans het over had, bouwen we graag muren, klaagmuren voor de vrijdagavond. Het is onze tweede natuur geworden en ik denk dat dat komt omdat we zo graag vals bescheiden zijn. Maar daar is, zoals ik geprobeerd heb aan te tonen, geen reden toe. Laat ons vooral die pleinvrees der kanunniken (Deleu) niet verder cultiveren. Vlaanderen heeft in deze luidruchtige en nivellerende tijden meer dan ooit nood aan een kwalitatief goed uitgebouwd muziekleven waar iedereen van genieten kan, zonder voortdurend betutteld te moeten worden.

Peter Benoit heeft het bij het juiste eind als hij zegt dat de muziek de kunst der toekomst is. Zolang we blijven zingen is er hoop, en hoop, zoals u weet dames en heren, hoop doet leven.